

Științe socio-umane

RAPORTUL CULTURĂ – ȘTIINȚĂ: FACTORI DE EDUCAȚIE PENTRU TINERET

THE CORRELATION BETWEEN CULTURE AND SCIENCE: EDUCATION FACTORS FOR THE YOUTH

TATIANA COMENDANT,

conferențiar universitar, doctor în sociologie,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

Tema abordată în prezenta lucrare corelează exigențele înaintate de societate și concepția contemporană despre menirea universităților. Raportul cultură – știință este explicat de autor prin unghiul de vedere al științelor socio-umane, în special al științei sociologice. În lucrare se fac referințe asupra rolului activ al științei în educație. Este consemnată atribuția importantă a educatorului, ca purtător al mesajului științifico-cultural, în formarea științifico-morală a tineretului.

Cuvinte-cheie: cultură, știință, gândire, educație, morală, educatori, tineret, om.

The theme discussed in this article correlates the requirements presented by society and the modern conception about the mission of universities.

The correlation between culture and science is explained by the author from the point of view of social sciences, especially of the sociological science.

In the paper there are some references about the active role of science for the process of education. Emphasis is laid on the educator's important contribution, as bearer of the scientific – cultural message, to the scientific – moral formation of the youth.

Keywords: culture, science, thinking, education, educator, youth, man.

Sistemele *culturale* sunt de o mare diversitate în timp și spațiu în raport de multitudinea grupurilor umane și a modurilor de combinare a elementelor *culturale*. E necesar să putem atinge cunoașterea structurii *culturale*. Includerea *științei* în conceptul de *cultură* mai rămâne și astăzi o problemă controversată.

Unghiul de vedere sociologic explică raportul *cultură-știință* prin raportul societate-*cultură* care este o relație de influență reciprocă, în care, în ultima instanță, starea *culturii* este determinată de legile sistemului social global. „*Cultura* nu poate fi înțeleasă decât ca element al ansamblului vieții sociale. Ea reprezintă o rezultată a schimbului realizat între procesele vieții sociale, în interconținerea lor reciprocă (de acumulare, cunoaștere, reflectare, creație și valorizare)” [1, p. 48].

Există un număr impresionant de definiții pentru conceptul de *cultură*. Aceasta întrucât cuvântul *cultură* are un conținut care variază cu timpul, locul și tipul de societate luat în considerare, implicând astfel o sociologie a *culturii* și apoi, dincolo de aceasta, o dinamică a fenomenului *cultural*.

În ce privește numărul mare de definiții ale conceptului de *cultură*, acesta se justifică prin complexitatea lui, fapt pentru care o simplă definiție exhaustivă nu se poate da, precum și prin deosebirile de conținut ale conceptului de *cultură* pe care le fac autorii acestora.

Prezentăm câteva definiții lapidare: „*Cultura* este ereditate socială a membrilor unei societăți” – Ralph Linton [2, p.154]; „*Cultura* este o totalitate de valori realizate” – Petre Andrei [3, p. 202]; „*Cultura* este un complex care include cunoștințele, credințele, arta, *morală*, legile și toate celelalte dispoziții, atitudini dobândite de om, în calitate de membru al societății” – Edward B. Tylor [4, p. 1]; „*Cultura* este moștenirea, transmisă social și învățată, a obiectelor, cunoștințelor, credințelor, valorilor și speranțelor normative care oferă membrilor unei anumite societăți instrumentele pentru rezolvarea problemelor frecvente” – Norman Goodman [5, p. 471] și altele (se consideră, peste 300). Se poate

spune că *cultura* apare ca principalul produs al *gândirii*, ca un bun, un conținut, un existent în raport cu viața spiritului. Ca produs al *gândirii*, *cultura* reprezintă ceea ce există, *gândirea* – ceea ce se face din ea: *gândirea* este devenirea *culturii*.

De ce un număr așa mare de definiții? Credem că răspunsul se găsește în afirmația lui Petre Andrei (1891-1940) în care se specifică: „Știința și *cultura* sunt democratice prin tendința lor, deoarece adevărurile la care ajung ele nu cunosc deosebiri de rang social sau avere, ele pot și vor să fie împărtășite tuturor; dar ele sunt autocratice prin esența lor, căci nu sunt accesibile decât celor aleși, celor bine înzestrați spiritualmente” [3, p.218].

Civilizația umană servește *omului* în totalitatea sa și înlănește sarcina revelației, creatoare de *cultură* a *omului* deplin. Natura umană este produsul unei anumite *culturi*. Și atunci este clar că relația între *cultură* și ființele *omenești* este reciprocă. Deși noi creăm *cultura*, noi la rândul nostru suntem umanizați de ea. Creația civilizației se bazează pe creația *culturii* și dacă creația *culturii* este proprie, civilizația este de natură istorică. Dar cum *știința* este bazată pe creație pentru revelarea misterului, rezultă, că și *știința* face parte din *cultură*.

„Știința este ultimul pas în dezvoltarea intelectuală a *omului* și ea poate fi privită ca realizarea cea mai înaltă și cea mai caracteristică a *culturii* umane. Ea este un produs foarte târziu și exact, care nu s-a putut dezvolta decât în condiții speciale. Chiar noțiunea de *știință*, în sensul ei specific, nu a existat înaintea perioadei marilor gânditori greci – înaintea pitagoreicilor și atomiștilor, a lui Platon și Aristotel” [6, p. 90]. Iar această noțiune de *știință* părea să fie din nou uitată și eclipsată după antichitate. Ea a fost întreținută de bizantini și arabi, fiind apoi reluată, de la aceștia, și de către occidentali, constituind însăși motorul principal care a declanșat Renașterea și Reforma. În continuare, progresul *științei*, prin creația pentru revelarea misterului, a determinat iluminismul și alte fenomene ce au influențat dezvoltarea societății umane.

După această redescoperire, triumful *științei* părea să fie complet și incontestabil. Nu există o altă putere în lumea noastră modernă care să poată să fie comparată cu cea a *gândirii* științifice. Ea este considerată a fi apogeul și desăvârșirea tuturor activităților *omenești*, ultimul capitol din istoria *omnirii* și subiectul cel mai important al unei filosofii a *omului*.

Putem pune în discuție rezultatele *științei* sau primele ei principii, dar funcția ei generală pare a fi indiscutabilă. *Știința* este aceea care ne dă certitudinea unei lumi statornice. *Științei* îi putem aplica cuvintele rostite de Arhimede: Dați-mi un punct de sprijin și pun universul în mișcare. Parafrazându-l putem spune că, într-un univers în continuă schimbare, *gândirea* științifică fixează punctele de repaus, polii stabili. În limba greacă, chiar termenul „episteme” [7, p. 92] este, din punct de vedere etimologic, derivat dintr-o rădăcină care înseamnă soliditate și stabilitate. Dezvoltarea *științei* duce la un echilibru stabil, la o stabilizare și consolidare a universului percepțiilor și ideilor noastre.

Omul a trăit într-o lume obiectivă cu mult înainte de a trăi într-o lume științifică. Încă înainte de a fi aflat apropierea de *știință*, experiența lui nu era doar o masă amorfă de manifestări senzoriale. De aceea, nu se poate preciza corect când a început epoca activității științifice a *omului*, fie ea și empirică. Aproape toate științele naturii au trebuit să treacă printr-un stadiu mitic. În istoria *gândirii* științifice alchimia a precedat chimia, astrologia precede astronomia, etc. Trecerea la cunoașterea științifică se face treptat, într-o lungă perioadă istorică a umanității. Marcarea *științei* moderne apare destul de târziu în activitatea *omului*.

Inteligența *omenească* a depășit astăzi toate limitele posibilului, după ce a trecut, cu două milioane de ani în urmă, prin marcarea unei cunoașteri rudimentar științifice a fenomenelor naturii, bariera care îl desparte de animale, confrății lui pământeni. Atunci a realizat acel „salt calitativ” sau cea „mutație” [8, p. 47-55] care l-a transformat pe *om* în stăpânul planetei și în decursul ultimului secol al mileniului doi creștin să ajungă a se opune numai sieși, ne mai având alt adversar în natură. Natura în sine a fost înlocuită de natura văzută de *om*.

Facultatea de a abstractiza este atributul esențial al *omului* și se poate spune că toate celelalte calități depind de ea. Cu ajutorul capacității de abstractizare a fenomenelor s-a născut arta, religia și, în final, *știința*, adică tot ceea ce se numește *cultură*.

Cucerirea lumii exterioare de civilizația americană, a condus la realizarea a ceea ce se numește societatea de consum și a impus acest mod de viață ca un scop în sine și altor comunități umane, pe cale de realizare de întreaga civilizație occidentală. „Totuși, știința necesită un domeniu mai larg decât acela al agonisirii imediate a lucrurilor materiale [...] Nevoia de știință a omului a fost din start un efort continuu de a realiza ideea de umanitate. Nevoia de cunoaștere reflectă același efort. A servi omenirea ca un întreg a fost idealul științei chiar de la începutul civilizației” [9, p.195].

Progresul material înregistrat în istoria omenirii este evident, indiscutabil. Discutabil este progresul *moral*. Mulți oameni se întreabă, deseori, cum este posibil ca *omul* să facă, evident, salturi atât de mari în ceea ce privește progresul material, iar pe plan *moral* și spiritual să rămână aproape în era peșterilor. Dar progresul *moral* este mai ales la nivel colectiv, determinat de existența unor curente de opinie și a unei legislații adecvate pentru condamnarea celor care încalcă regulile *morale*, nu și la nivel individual, unde ar trebui marcat de un comportament *moral* adecvat, dictat de convingeri proprii.

La slăbirea convingerilor *morale* individuale a intervenit însă și organizarea socială, statală, a omenirii, politica desfășurată de reprezentanții națiunilor din organele de conducere ale acestora. „Dacă sfera științei s-a lărgit treptat până ce a ajuns să includă toate aspectele vieții umanității, atunci este evident că ea nu poate neglija problema *morală*” [9, p.196].

Filosofii și sociologii menționează rolul primordial a lui Socrate în definirea virtuții *morale*. Pentru Socrate, ținta întemeierii conștiinței raționale era aplicarea rațiunii în viața *morală*, subordonarea voinței lumii rațiunii. La Socrate virtutea este însăși rațiunea, virtuțile fiind activități ale rațiunii. În final Socrate susține că virtutea este știință. Socrate este cel dintâi gânditor care dă temelie științifică *moralei*, fiind considerat de savanți întemeietorul *moralei*.

Spiritul *moralei* socratice, bazată pe dictonul „Cunoaște-te pe tine însuși” se referă la posibilitatea de a obține într-o acțiune oarecare încrederea de sine. Această încredere de sine este absolut necesară pentru ca fiecare să-și dirijeze propria sa viață, dar trebuie aplicată corect în viața practică. *Morala* socratică este și mai necesară celor chemați să-i sfătuiască sau să-i conducă pe alții.

Se poate considera că rolul educativ al științei este rezultatul unui scop, tradus în realitate printr-o acțiune care întrece întotdeauna, prin anumite efecte secundare, scopul urmărit. Aceste efecte secundare devin apoi independente pentru noi acțiuni. Scopul fiind caracteristic numai acțiunii umane, se poate deduce simplu că realizarea acestuia este rezultatul activității creatoare, mintale, a *omului*, iar efectele secundare pot fi, într-o mare măsură, de natură spirituală, să creeze satisfacție și noi direcții de acțiune pentru *om*. *Omul* se definește prin spiritualitate, prin viața sa conștientă – viață creatoare de scopuri, el fiind înainte de toate o conștiință și tocmai această activitate creatoare, din domeniul științific, îi amplifică caracteristica de *om*.

La aprecierea rolului activ al științei în educația *morală* trebuie avută în vedere influența deosebită a științei în progresul general al societății umane. Legile descoperite în știință ne ajută, pe baza combinației lor, să devenim creatori ai tehnicii, ai civilizației umane.

Marele *om* de cultură Simion Mehedinți specifică ce înțelege prin educație: „Prin Educație, înțelegem suma tuturor acțiunilor prin care individul este pus în stare să moștenească tot ce este esențial (din tradiția de «civilizație» și de «cultură») a neamului din care face parte, precum și din patrimoniul obștesc al omenirii pentru a dezvolta cât mai complet însușirile sale creatoare, atât spre folosul său personal, cât și al națiunii, fără de care nu poate trăi deplin, după cum un organ nu se poate dezvolta, când îl despartă de corpul în care s-a născut și cu care împreună au crescut” [10, p.224].

Educația se face prin diverse sisteme de învățământ, în școli și universități, însă nu numai așa. Sistemele se modifică, dar interesul universal pentru educație crește, adesea independent de ele. „Învățarea e fără limite! Fie că este vorba de forme componente ale educației, stabilite în mod convențional (învățământul informațional, educațional, formațional, etc.), fie se afirmă individual, ca autoeducație, pregătirea persoanei umane pentru confruntarea ei cu restul universului e direcționată spre unul și același scop: determinarea rațiunii sale de a fi prezent și de a se dezvolta în viitor. Deci a participa și anticipa în mod conștient” [11, p. 72].

De obicei, în învățământ, disciplinele se divid în discipline instructive și educative sau discipline științifice cu rol preponderent instructiv și de *cultură* generală cu rol preponderent educativ.

Cum se poate transforma *știința* în factor de *educație morală*, astfel ca orice disciplină cu caracter științific, de specialitate, să fie instructiv-educativă? Răspunsul este simplu, dar greu de realizat pentru că el depinde de titularii acestor discipline, de purtătorii mesajului *științifico-cultural* transmis celor dornici de instruire.

În reflecțiile lui asupra vieții, Constantin Noica scrie: „Profesor nu e decât cel care te învață să înveți” [12, p. 119]. Adevărații profesori învață treptat, cu dragoste și cu devotament și numai așa pregătesc discipolii săi. Astfel fiind pregătiți, studenții pot privi actualitatea real, în mai de aproape și pot să-și organizeze sistematic ideile despre viață, profesie și lumea înconjurătoare. În așa mod studenții își formează orientarea intelectuală, iubesc adânc neamul în mijlocul căruia s-au născut și trăiesc.

Contribuția procesului didactic la educarea *științifico-morală* a *tineretului* este o problemă complexă. Se observă din însemnările lui Constantin Noica cum o simplă întrebare pusă cum trebuie și când trebuie poate influența, în mare măsură, destinul celui întrebător. În vestita lucrare *Trilogii: Știința – Școala – Viața, cu aplicări la poporul român*, Simion Mehedinți îi consideră pe cei de la catedră, cei care trebuie să asigure procesul instructiv-educativ, în trei categorii: belferi, profesori și *educatori*.

Cuvântul belfer provine din limba idiș și înseamnă „ajutor de învățător sau chiar servitorul școlii ... belferul stă pe treapta cea mai de jos a tagmei însărcinată cu pregătirea *tineretului*, iar belferismul este procedarea cea mai străină de concepțiile pedagogiei moderne” [10, p.140-141].

”Spre deosebire de șaman și de belfer, care se bizuie pe cuvinte și rituri deșarte, profesorul cunoaște exact o ramură a *științei* (sau chiar mai multe) și stăpânește metoda de a comunica cunoștințele sale altora, numai cu ajutorul raționamentului” [10, p. 185].

„Spre deosebire de belfer care crede în puterea vorbeii, și de profesorul bizuit numai pe tăria raționamentului, *educatorul* adaugă și iubirea care duce la fapta deplină. Activitatea *educatorului* depășește nu numai meșteșugul simplist al memorizării verbale (specific belferismului), dar și tehnica raționamentului (preocuparea de bază a profesorului). Prin iubire, *educatorul* devine cea mai înaltă manifestare de energie creatoare în latura învățământului... Pe când belferul rămâne strein (adică, străin - n.n.) de sufletul învățăceilor săi, iar profesorul le împrumută numai lumina rece a ideilor, *educatorul* îi modelează și prin căldura sentimentului dezvoltând la ei personalitatea. Pe calea acesta *educatorul* își împlinește și propria sa personalitate” [10, p. 212].

Omul continuă să fie toată viața subiect al procesului educativ. Însă, el este, în același timp, în funcție de scara ierarhică ocupată în societate și un *educator*. De aceea, absolventul de învățământ superior, devenind, prin pregătirea instructivă adecvată, conducători de colective umane, mai mari sau mai mici, au și un rol *educativ moral* deosebit. Ei vor face parte din elita profesiei pe care o vor practica.

Astăzi, învățământul superior ocupă un rol privilegiat în sistemul social, obiectul activității sale fiind *omul* cu înalte calități ale cunoașterii și creației, ale practicării unei profesii și a unei atitudini civice elevate.

Interacțiunea idealului uman al *culturii*, *științei* și idealul *moral* al *educatorului*, savantului, al cercetătorului, ca slujitor al adevărului, implică asimilarea acestora de către studenți.

Rezultă, așadar că transformarea *culturii* și *științei* în factori de *educație* revine celor de la catedră, care trebuie să fie mai mult decât belferi sau simpli profesori – să fie *educatori*.

În încheiere menționez că:

- unghiul de abordare sociologică este absolut necesar pentru a înțelege consecințele impactului *culturii* asupra *științei* și *științei* asupra destinului istoric al *omului*;
- *cultura* este un factor activ al transformării și evoluției sociale, un factor hotărâtor al *educației tineretului*;
- *știința* este un domeniu al subsistemului *culturii*;
- fenomenele nu pot fi explicate decât raportând *știința* la tipurile raporturilor sociale;

- știința se manifestă, cu o putere progresivă, ca factor creator de destin colectiv, ca o forță de producție, ca factor de educație;
- știința este considerată ca fiind forța fundamentală a gândirii și acțiunii omului;
- educația instituțională trebuie să dea studenților „știința de a fi”, adică un mod de a ști să-și trăiască viața;
- adevărații educatori trebuie să devină mediatori culturali și agenți ai schimbării calitative prin dezvoltarea cunoștințelor și creativității intelectuale la discipoli;
- profilul de personalitate a educatorului din școala superioară presupune capacitatea de valorificare a normelor, modelelor și trăirilor socio-culturale și de a le propune ca noi referințe și studenților, ca dimensiuni pasibile să determine formarea științifico-morală a tineretului.

Referințe bibliografice

1. BONDREA, A. *Sociologia culturii*. București: Ed. Fundației „România de Mâine”, 1993.
2. LINTON, R. *Fundamentul cultural al personalității*. București: Ed. Științifică, 1968.
3. ANDREI, P. *Filosofia valorilor*. Iași: POLIROM, 1997.
4. TYLOR, E.B. *Primitive Culture*. London: See Ed., 1871.
5. GOODMAN, N. *Introducere în sociologie*. București: Ed. LIDER, 1992.
6. VERNANT, J-P. *Mit și gândire în Grecia Antică*. București: Ed. Meridiane, 1995.
7. PETERS, F.E. *Termenii filozofiei grecești*. București, Ed. Humanitas, 1993.
8. BLAGA, L. *Aspecte antropologice*. Cluj-Napoca: Ed. Facla, 1976.
9. PETRESCU, N. *Principiile sociologiei comparate*. Cluj: Editura științifică, 1994.
10. MEHEDINȚI, S. *Trilogii: Știința – Școala – Viața, cu aplicări la poporul român*. București: Editura Cugetarea-Georgescu Delafras, 1940.
11. COMAN, GH. *Ecologie spirituală*. Iași: Casa de Editură Venus, 2002.
12. NOICA, C. *Carte de înțelepciune*. București: Editura Humanitas, 1993.